

'Sla dat boek dicht

2014 is het eeuwfeest van *The Planets*, het beroemdste stuk van een componist en dirigent die liever niet beroemd wilde zijn.

Gustav Holst was voor alles een non-conformist. Een bezoek aan zijn Cheltenham.

Tekst en foto's **Vrouwkje Tuinman**

'Er zijn drie favoriete dingen in mijn leven,' zei componist Gustav Holst. 'De muziek, Ralph Vaughan Williams en de Cotswolds.' De reis naar het stadje Cheltenham doet volkomen begrijpen waarom Holst zo van zijn geboortegrond hield. Wat een glorieus landschap, met heuvels, weides en eeuwenoude cottages. En wat een woest landschap, in de gure Engelse winters. De schoonheid zowel als de troosteloosheid zou Holst verklanken in werken als *The Cotswold Symphony* en *In the bleak midwinter*. Hoewel hij het grootste deel van zijn leven elders zou doorbrengen, zou Cheltenham altijd zijn thuis zijn.

Anders dan zijn naam doet vermoeden was Holst een Brit. Zijn van origine Zweeds-Letse familie emigreerde al generaties eerder naar Engeland. Ook de muziek was al vele jaren in de familie. Overgrootvader Matthias componeerde en gaf les, opa Gustavus doceerde harp en pianoforte en vader Adolphus was een bekende pianist in de regio. De meest gevierde Holst zou echter Gustav worden: dit ziekelijke jongetje groeide uit tot een van de belangrijkste twintigste-eeuwse componisten. Zijn opera's, balletmuziek en koorwerken worden nog veel-

vuldig uitgevoerd, maar aan kop staat *The Planets*. In 2014 bestaat deze suite voor orkest honderd jaar. Dat wordt in Cheltenham uitgebreid gevierd met concerten en tentoonstellingen. Door de stad is een speciale wandeltocht samengesteld. De zeven delen van *The Planets* klinken op evenveel aan Holst verbonden locaties.

Centraal staat de Victoriaanse stadswoning waar Holst in 1874 werd geboren. Voor het in de jaren zeventig een museum werd, was het een studentenwoning. Eigenlijk is het een wonder hoe goed het pand de vele feestjes doorstaan heeft, vertelt vrijwilliger John Drywood. 'Blijkbaar hadden de jongeren toch enig idee van hoe historisch deze plek is.' De inrichting is een mengeling van bezittingen van de componist zelf en Victoriaanse stukken die er zouden kunnen hebben gestaan. 'We willen dat het overkomt als een huis waarin gewoond wordt. Een reis terug in de tijd. In Engeland zijn veel Victoriaanse panden te bezichtigen, maar die zijn meestal van een enorme grandeur en luister. Hier kun je zien hoe de gewone mens, niet straatarm maar ook niet superrijk, leefde.'

Vorig jaar heeft een interieurhistoricus voorzichtig alle

en speel'

lagen schilderwerk en behang blootgelegd, daterend tot begin 1800. Met haar bevindingen kon precies de verf worden gemengd waar Gustav Holst zelf tegenaan keek. Aan de muren hangt, net als destijds, het 'wilgenbehang' van William Morris, de geestelijk vader van de Arts and Crafts-beweging. Met hun gedachtengoed voelde Holst zich sterk verbonden. Kunst, en dus ook muziek, was voor hem niet voor de elite, maar voor iedereen.

Holst speelde als kind piano, viool en trombone – dat laatste als remedie tegen astma. Op zijn twaalfde leerde hij zichzelf componeren uit een theorieboek van Berlioz. Vergeefs probeerde hij een studiebeurs te krijgen. Wel werd hij organist en dirigent, onder meer bij de All Saints Church (onderdeel van de *Planets*-wandelroute), waar hij zelf ooit gedoopt was. Uiteindelijk leende zijn vader hem honderd pond om naar het conservatorium in Londen te kunnen gaan. Van een leien dakje ging het daar niet. Het ontbrak Holst aan technische bagage en hij had erg veel pijn aan zijn handen. Zijn hele leven zou hij lijden aan de zenuwaandoening neuritis, die hem dwong van piano definitief over te stappen op trombone. Vaak kon hij alleen schrijven als hij een pen aan zijn middelvinger vastbond.

In zijn studententijd verdiende Holst bij in een entertainmentorkest aan de Engelse kust. Dit baantje, en zijn werk bij operagezelschappen, leerde hem naar eigen zeggen veel meer

dan het conservatorium, dat hij nooit af zou maken. Hij zag de praktijk van het bespelen van allerlei instrumenten, hoorde hun sterke en zwakke punten. Als trombonist had hij veel rustpauzes, waarin hij nadacht over hoe je al die klankkleuren kon combineren. In dezelfde periode ontmoette hij Ralph Vaughan Williams. Ze speelden composities waar ze aan werkten aan elkaar door, bekritiseerden de ander en schreven lange brieven over hun muzikale aspiraties. Een levenslange vriendschap die nooit in de weg werd gezeten door hun beider succesvolle en minder florissante periodes.

Beneden in de woonkamer van het museum prijkt Holsts piano, een instrument met een extreem lichte toets, vanwege zijn neuritis. Vlakbij staat een kast vol originele manuscripten. Boven is nog een enorme antieke kist waarin hij zijn schrijfsels bewaarde, inclusief de map *Early horrors*, zijn mislukte jeugdwerken. Holst was extreem productief: naast zijn werk als dirigent en muziekdocent componeerde hij vele honderden stukken, die hij lang niet allemaal zelf heeft kunnen horen.

Dat was deels zijn eigen schuld. Holst was wars van alles wat met roem, geld en netwerken te maken had. 'Elke kunstenaar zou moeten bidden dat hij geen "succes" wordt,' vond hij. Hij sloot zich niet aan bij clubjes, bezocht geen belangrijke borrels en recepties, en viste nergens om opdrachten. Liever dirigeerde hij een socialistisch arbeiderskoor, of schreef hij muziek voor een amateurorkest. Om geld te verdienen gaf hij

Het geboortehuis van Gustav Holst.

les. 'Educatie met een grote E,' noemde hij het. Met niet al teveel gepraat, maar vooral veel praktijk.

In zijn vrije uren bestudeerde Holst oude Engelse madrigalen en volksliederen en verdiepte hij zich in filosofie. In het mondaine Cheltenham, waar toeristen zich laafden aan de natuurlijke bronnen, woonden relatief veel Indiërs en Britten die in India gewerkt hadden. De curries op de promenade, nu een duur winkelgebied, waren beroemd. Hindoeïsme was er letterlijk om te hoek, en dat gold ook voor Londen. Holst leerde daar Sanskriet en hij las stapels boeken over Oosterse religies. Zijn indrukken verwerkte hij in de vorm van ritueel aandoende complexe ritmes, en als toonzetting van *Veda's*, oude Indiase geschriften. Daarnaast verdiepte hij zich in astrologie. In het Holst Museum liggen zijn aantekeningen over sterrenstanden. Als hobby trok hij de horoscopen van vrienden. Het ging hem niet om zogenaamde toekomstvoorspellingen, maar eerder om het doorgronden van hun karakter.

Zo ging het ook met *The Planets*, het stuk waarmee Holst doorbrak. Om zeven verschillende planeten te kunnen typeren las hij over ze, dacht over ze na. Uiteindelijk 'sprak hun karakter tot me'. En wist hij hoe de muziek moest klinken. Dat geluid is, van het dynamische Mars tot het etherische Neptunus, vooral ánders. Anders dan de recente rijkgestofeerde, laatromantische muziekgeschiedenis. Anders dan de diverse modernistische stromingen.

Daar voelde hij zich dan ook niet bij betrokken. Holst had weinig met imperialisme, industrialisatie en technische vooruitgang, die hij verbond met sociale ongelijkheid. In *Mars*, het beroemdste deel van *The Planets*, brengt hij zijn vrees voor 'ontmenselijking' tot uiting in mechanische, groteske ritmes.

Het stuk ontstond kort voor het begin van de Eerste Wereldoorlog. Vanwege zijn slechte gezondheid kon Holst niet in actieve dienst. Wel gaf hij muziekles aan de Engelse troepen. In 1918 werd hij uitgezonden naar Bulgarije en Griekenland, waar hij musicerde met Britse soldaten, Franse en Servische gewonden.

Dit was Holst in zijn element: muziek als stimulans van moreel en moraal. Foto's in het museum laten hem zien met allerhande gezelschappen. Zijn grote trots waren de meisjes van de St Paul's Girls School, waar hij bijna zijn hele loopbaan doceerde. *Gussie*, noemden ze hem daar. Hij vertelde

glodvol over Bach en haalde iedereen die naar eigen zeggen niet kon zingen over om het tóch te doen.

Holst was ook als docent non-conformistisch. 'Een beetje kennis opdoen is niet gevaarlijk, zolang je maar onthoudt dat het slechts een beetje is,' vond hij. En: 'Ieder van ons begint als amateur en ieder van ons zou, in de werkelijke zin van het woord, amateur moeten blijven.' Hij dirigeerde professionele orkesten maar ook eenvoudige kerkkoren. 'Daar begrijp je waarom de Bijbel zegt dat in de hemel continu gezongen wordt.' Hij liet studenten instrumenten uitproberen die ze nog nooit hadden vastgehouden, en constateerde tevreden hoe musiceren daarmee vaak veel beter ging dan op het instrument waar ze zo bloedig mee oefenden. Hij gaf blaasinstrumenten aan vrouwen – destijds zeer ongebruikelijk.

'Die openheid van geest vinden wij nog steeds belangrijk,' vertelt Drywood. De in totaal vijftig vrijwilligers werken veel met scholen en lokale musici. 'Graag op zijn manier: niet uit boekjes, maar door te spelen.' Het museum is kindvriendelijk: de Victoriaanse interieurs en prerafaëlitisch aandoende schilderijen van Holsts oom Theodor gaan moeiteloos samen met speelse opdrachtjes waarmee je het negentiende-eeuwse leven ontdekt. Achter het huis kun je de 'wc' zien waar de kleine Gustav ook gebruik van maakte, maar er liggen ook antieke balspelen klaar.

In 1927 organiseerde Cheltenham het eerste Holst Festival. De componist, die nooit titels accepteerde, een geschilderd portret maar geldverspilling vond en geen handtekeningen uitdeelde, was zwaar ontroerd. 'De meest overweldigende ervaring van mijn leven,' noemde hij het feest in het stadhuis, dat ook in de Planets-route is opgenomen. Overweldigender nog dan reizen naar Italië en Canada, of het dirigeren van zijn favoriet Haydn in de Verenigde Staten.

Holsts altijd zwakke gezondheid raakte begin jaren dertig in een definitief neergaande lijn. Holst was depressief, astmatisch, had nachtmerries over zijn eigen muziek en had waarschijnlijk kanker. Lesgeven ging niet meer. Wel schreef hij nog werken voor zijn meest geliefde leerlingen, zoals de nog altijd populaire, mystieke *Lyric movement* voor altviool. Met zijn broer plande hij een reis door de Cotswolds en hun geboorteplaats. Lopen ging niet meer. Een vriend met een auto bracht uitkomst. Kort na deze vakantie pakte Holst de trombone weer op. Componeren deed hij inmiddels vanuit

bed. Nog vóór zijn zestigste verjaardag overleed hij.

Vele jaren later is *The Planets* het vaakst uitgevoerde en opgenomen Engelse muziekwerk. Dit najaar presenteert het Holst Museum een tentoonstelling over al die vele versies. Het stuk is te horen in 's werelds meest gewaardeerde concertzalen, maar ook in televisieseries en reclames. 'Het vervaagt grenzen,' vindt Drywood. 'Zoals Holst dat in zijn eigen leven ook deed. Hoe beter ik hem leer kennen, hoe meer ik hem mag. Hij geloofde niet in hiërarchie en regels. Sla dat boek dicht en speel, vond hij. Daarmee maakte hij muziek bereikbaar.' «

Het Holst Birthplace Museum is gevestigd op 4 Clarence Road. De wandeltocht rondom *The Planets* is t/m 12 oktober voorzien van muziek ter plekke.

Informatie op www.holstmuseum.org.uk.

Foto's van links naar rechts: Town House, waar het eerste Holst festival werd gehouden, interieurbeelden (als voorbeeld van Victoriaans middle class interieur), zijn piano en de keuken. De achtergrond is het behang van Morris.

Lopen door het Engelse landschap

Gustav Holst moest vaak wel, omdat hij geen geld had voor de bus. Onderweg naar zijn koren en leerlingen legde hij tientallen kilometers af door de schilderachtige omgeving.

In juli verscheen *The Gustav Holst Way*, dé manier om in de voetsporen van de componist de Cotswolds te ontdekken.

Via twaalfde-eeuwse kerkjes, Romeinse mozaïeken en de nodige pubs wandelt de lezer tussen Wyck Rissington, waar Holst zijn eerste baantje als organist had, en Cranham, waar hij zijn beroemde *In the bleak midwinter* schreef. De wandelingen zijn steeds tussen de 9 en 13 kilometer, maar er worden ook diverse combinaties en 'omwegen' beschreven.

The Gustav Holst Way van Frank Partridge (Reardon Publishing) is o.a. via Amazon te koop, en uiteraard ook in het Holst Birthplace Museum.

THE GUSTAV HOLST WAY

From Cranham to Wyck Rissington